

Dzurillová, Zuzana

[Αποστολή, Πέρσα. Το πικαρικό μυθιστόρημα και η παρουσία του στον ελληνικό 19ο αιώνα. Από τον Ερμήλο (1817) ως την Πάπισσα Ιωάννα (1866)]

Neograeca Bohemica. 2019, vol. 19, iss. [1], pp. 92-95

ISBN 978-80-270-7807-3

ISSN 2694-913X (Online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/142208>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Πέρσα Αποστολή. Το πικαρικό μυθιστόρημα και η παρουσία του στον ελληνικό 19^ο αιώνα. Από τον Ερμήλο (1817) ως την Πάπισσα Ιωάννα (1866). Αθήνα: Εκδόσεις Άρτεμις Πετροπούλου, 2018, 461 σελ. ISBN 978-618-83831-0-4.

Zuzana Dzurillová

Πολλά έργα και μελέτες έχουν αφιερωθεί στο πικαρικό στοιχείο στη λογοτεχνία, οι ρίζες του οποίου ανάγονται στα μέσα του 16^{ου} αιώνα, στην Ισπανία των Αψβούργων. Εκεί η ιστορία του *ricaro* έγινε τόσο δημοφιλής που μέχρι τα μέσα του 19^{ου} αιώνα είχε διαδοθεί σε μεγάλο μέρος της Ευρώπης. Το πικαρικό μυθιστόρημα, χάρη στο περιεχόμενο και στον σατιρικό σκοπό του, εκτός από τον γαλλικό, αγγλικό και γερμανικό χώρο διήλθε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και τα σύνορα του νεοσύστατου κράτους των Ελλήνων.

Τις πρώτες εμφανίσεις του πικαρικού στοιχείου στην ελληνική λογοτεχνία μελετάει η πρωτοποριακή μονογραφία της Πέρσας Αποστολή, ερευνήτριας και διδάσκουσας στα Τμήματα Φιλολογίας του Πανεπιστήμιου Πελοποννήσου και του Πανεπιστήμιου των Πατρών. Η μονογραφία της τιτλοφορείται *Το πικαρικό μυθιστόρημα και η παρουσία του στον ελληνικό 19^ο αιώνα. Από τον Ερμήλο (1817) ως την Πάπισσα Ιωάννα (1866)* και δημιουργήθηκε με βάση τη διδακτορική της διατριβή *Το πικαρικό μυθιστόρημα και η παρουσία του στον ελληνικό 19^ο αιώνα*.

Η Π. Αποστολή διαιρεί το υλικό του επιστημονικού της ενδιαφέροντος σε δύο κύρια μέρη. Ενώ στο πρώτο, πιο σύντομο μέρος της μονογραφίας εστιάζεται στην παρουσίαση του πικαρικού είδους γενικά, στο δεύτερο μέρος αναφέρεται με βάση τα παραδείγματα συγκεκριμένων έργων στην πρόσληψη και τη συνέχεια του είδους στην ελληνική λογοτεχνική παράδοση.

Καθώς στο εισαγωγικό κεφάλαιο του πρώτου μέρους δίνονται στον αναγνώστη γενικές πληροφορίες για την ετυμολογική προέλευση του όρου «*picaresca*»/«*picaresque*», στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται πιο συγκεκριμένα οι αρχετυπικές καταβολές του *ricaro*, οι λογοτεχνικοί του πρόγονοι και ο αισθητικός κώδικας του πικαρικού μυθιστορήματος.

Στο τρίτο κεφάλαιο η Π. Αποστολή ανατρέχει στις απαρχές του πικαρικού μυθιστορήματος στην κοιτίδα του την Ισπανία και, με έμφαση στην επόμενη φάση του είδους τονίζει σωστά τον ιδιαίτερος σημαντικό ρόλο των μεταφράσεων των αρχετυπικών ισπανικών πικαρικών μυθιστορημάτων, όπως είναι π.χ. *La vida de Lazarillo de Tormes y de sus fortunas y adversidades* (1554) ανώνυμου συγγραφέα, το *Guzmán de Alfarache* (1599) του Matéo Alemán κ.ά. Αυτό το κεφάλαιο κορυφώνεται με μια συνοπτική, αλλά ικανοποιητικά περιεκτική σκιαγράφηση των κατευθύνσεων που πήρε στην εποχή του μπαρόκ το είδος *la picaresca*

στη Γαλλία (*Gil Blas* του Le Sage, εκδόθηκε σταδιακά 1715, 1724 και 1735), στην Αγγλία (*The Fortunes and Misfortunes of the Famous Moll Flanders* του Daniel Defoe, 1722), στη Γερμανία (*Der abenteuerliche Simplicius Simplicissimus* του Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen, 1668), και στη Ρωσία (*Ivan Vyzhigin* του Tadeusz Bulharyn, 1829).

Στο τέταρτο κεφάλαιο η Π. Αποστολή ασχολείται με την αξιοσημείωτη δημοτικότητα του πικαρικού είδους παραθέτοντας στοιχεία για την αρνητική του πρόσληψη: «Η σάτιρα του κλήρου και άλλων κοινωνικών ομάδων, όπως επίσης το γεγονός ότι παραχωρούνταν ο λόγος σε ένα αμφιλεγόμενο περιθωριακό πρόσωπο που αναστάτωνα την – έστω και κατ' επίφαση – κοινωνική τάξη και αρμονία, δημιουργούσαν ποικίλες ηθικές επιφυλάξεις» (σελ. 87).

Στο τελευταίο κεφάλαιο του πρώτου μέρους η συγγραφέας προσεγγίζει το θέμα της από μια πιο θεωρητική άποψη αναφερόμενη στο ακόμα και σήμερα πολυσυζητημένο θέμα ανίχνευσης της ταυτότητας του πικαρικού είδους. Πολύ σωστά διευκρινίζει τη θέση του πικαρικού μυθιστορήματος σε σχέση με το ιδεαλιστικό ιπποτικό και το ρεαλιστικό μυθιστόρημα, με συμπέρασμα: «Το γεγονός ότι το πικαρικό είδος απομακρύνεται από τον χώρο της μυθιστορίας δεν το κατατάσσει αυτομάτως στη ρεαλιστική παράδοση και μάλιστα ως ένα πρωτόγονο στάδιο της, όπως κατά καιρούς έχει υποστηριχθεί» (σελ. 113).

Στο δεύτερο μέρος της μονογραφίας της η Π. Αποστολή συγκεντρώνεται στα έργα ελληνικής προέλευσης. Εισαγωγικά αναφέρεται στις μεταφράσεις των κειμένων που καθοριστικά επηρέασαν την ελληνική λογοτεχνία στις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα.

Έτσι το έκτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην ελληνική μεταφραστική παράδοση της ίδιας περιόδου, στην οποία πρωτεύουσα θέση κατέχει το γαλλικό, ευρέως αγαπημένο μυθιστόρημα, το *Gil Blas* του Le Sage με μια πρώτη απόπειρα μετάφρασης το 1818 από τον Κοδράτο Αθανασίου και με μια πρώτη ελληνική έκδοσή του το 1836/1837 από τον Μανουήλ Σεργιάδη. Η συγγραφέας δεν ξεχνάει να επισημάνει και το άλλο δημοφιλές μυθιστόρημα του ίδιου συγγραφέα, το *Le Diable boiteux*, που στον ελληνικό χώρο πρωτοεμφανίστηκε σε χειρόγραφες μεταφραστικές δοκιμές από τον Αλέξανδρο Ρίζο Δρομούση το 1810.

Για να ολοκληρώσει την εικόνα από τα πρώτα ίχνη του πικαρικού στοιχείου στην ελληνική λογοτεχνία, η Π. Αποστολή μελετάει σε αυτό το εκτενές κεφάλαιο και την εξαιρετικά σημαντική ιδεολογική του πρόσληψη στηριζόμενη στους προλόγους των ελληνικών μεταφράσεων των έργων του Le Sage, όπου πέρα από την κωμική-σατιρική πτυχή των κειμένων τονίζονται και οι ηθογραφικές και διδακτικές τους επιδιώξεις «να αναδείξουν τα ελαττώματα της κοινωνίας και τις ανθρώπινες παρεκτροπές» (σελ. 145). Το κεφάλαιο αυτό συνοδεύεται από πλούσια λίστα ευρημάτων ξενόγλωσσων παλαιών εκδόσεων πικαρικών κειμένων στην

Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος και στην Μπενάκειο Βιβλιοθήκη και τελικά κλείνει με μια σύνοψη των διαπιστώσεων.

Στις πρώτες σελίδες του έβδομου κεφαλαίου παρουσιάζονται οι προσωπικότητες των Μιχαήλ Περδικάρη (1766–1828) και Ιάκωβου Γ. Πιτσιπιού (1802–1869), των δύο πρώτων συγγραφέων του ελληνικού πικαρικού μυθιστορήματος. Στη συνέχεια παρουσιάζεται ο *Ερμήλος*, το πρώτο γνωστό πικαρικό έργο σε μορφή ποιήματος με έκταση σχεδόν 10.000 ιαμβικών ομοιοκατάληκτων δεκατρισύλλαβων στίχων σε δημώδη γλώσσα καθώς φωτίζεται όχι μόνο η ενδιαφέρουσα προέλευση του τίτλου *Ερμήλος*, αλλά και ο συγγραφικός στόχος του Περδικάρη: «η συναίρεση σάτιρας-διακωμώδησης-χλευασμού [...] με την κριτική και τον φόγο [...]» (σελ. 185).

Ένα μεγάλο μέρος του έβδομου κεφαλαίου αφιερώνει η συγγραφέας στο θέμα της μεταμόρφωσης, συγκεκριμένα στην εφαρμογή της στα δύο επιλεγμένα έργα. Ενώ στον *Ερμήλο* παρατηρεί ένα ισχυρό αλληγορικό στοιχείο της, στο έργο *Ο Πίθηκος Ξούθ ή τα ήθη του αιώνας* (1848) του Πιτσιπιού μελετάει τις ιδεολογικές του προεκτάσεις με βάση την ανάλυση των ακόλουθων ζητημάτων. Συγκεκριμένα πρόκειται για «τρεις πτυχές της δυτικομανίας των Ελλήνων [...]: την προσκόλληση στα δυτικά κόμματα, τη μανία για δυτική μόρφωση και κυρίως τη δυτική φιλοκαλία» (σελ. 216).

Στο τέλος του ίδιου κεφαλαίου εξετάζονται διάφορες τάσεις στην εξέλιξη της ηρωικοκωμικής ποίησης στην μπαρόκ και στη νεοκλασική ευρωπαϊκή λογοτεχνία από την άποψη του ύφους και της μορφής με έμφαση στις ενδιαφέρουσες αποχρώσεις που πήρε στις αρχές του 19^{ου} αιώνα στην ελληνική πικαρική λογοτεχνική παράδοση.

Το όγδοο κεφάλαιο εστιάζει σε ένα άλλο ελληνικό έργο πικαρικού χαρακτήρα, το μυθιστόρημα *Ο Πολυπαθής* (1839) του Γρηγορίου Παλαιολόγου (1793–1844). Ο αναγνώστης πληροφορείται για την προσωπική ζωή του συγγραφέα, για την εργογραφία του και για τις πηγές έμπνευσής του. Αδιαμφισβήτητη είναι η επιρροή του γαλλικού *Gil Blas* την οποία η Π. Αποστολή διαπιστώνει μέσω σύγκρισης επιλεγμένων αποσπασμάτων από τα δύο εξεταζόμενα μυθιστορήματα. Πλούσιοι παραλληλισμοί αποδεικνύονται και με το ρωσικό μυθιστόρημα *Ivan Vyzhigin*. Στο τέλος του κεφαλαίου η Π. Αποστολή αναφέρεται στο κορυφαίας σημασίας και ενδιαφέροντος ζήτημα των «μεταμορφώσεων» του πικαρικού είδους και εξετάζει το έργο του Παλαιολόγου από την οπτική γωνία των ωσμώσεων, των συγκλίσεων και των αποκλίσεων που συνέβησαν στα πλαίσια της διαχρονικής του εξέλιξης.

Στο ένατο κεφάλαιο η συγγραφέας εξετάζει ένα άλλο ελληνικό έργο πικαρικού χαρακτήρα. Πρόκειται για το ποίημα *Ο Στράτης Καλοπίχειρος* (1851) του Στέφανου Α. Κουμανούδη (1818–1899) σε ύφος ρομαντικής ειρωνείας που τραβούσε το ενδιαφέρον του αναγνώστη γιατί σχολίαζε «ένα από τα πλέον ακανθώδη ζητήματα: την Εκκλησία» (σελ. 301).

Στο ίδιο μοτίβο αφιερώνεται και το έργο, με την ανάλυση του οποίου η Π. Αποστολή κλείνει τη διεξοδική της μελέτη του πικαρικού στοιχείου στην ελληνική γραμματεία του 19^{ου} αιώνα. Άρα, στο δέκατο κεφάλαιο αναλύεται *Η Πάπισσα Ιωάννα* (1866) του Εμμανουήλ Ροΐδη (1836–1904), ένα από τα δημοφιλέστερα μυθιστορήματα ελληνικής προέλευσης.

Η μονογραφία της Π. Αποστολή αποτελεί μια σημαντική συνεισφορά στα πλαίσια της ελληνικής επιστημονικής λογοτεχνίας. Πρόκειται για το πρώτο έργο που ασχολείται με την παρουσία του πικαρικού στοιχείου στα έργα των Ελλήνων συγγραφέων, με έμφαση στον αναντικατάστατο ρόλο που έπαιξε στην μόρφωση και την πνευματική καλλιέργεια του ελληνικού λαού στα θυελλώδη χρόνια του 19^{ου} αιώνα.

Η εξαντλητική μονογραφία της Π. Αποστολή όχι μόνο εξετάζει την ελληνική γραμματεία της εποχής από μια μοναδική σκοπιά, αλλά επίσης συμπληρώνει, επεκτείνει και εμπλουτίζει τις γνώσεις μας για τις κατευθύνσεις που ακολούθησε ο ισπανικός *picaro* φτάνοντας αυτήν τη φορά στην Ελλάδα.

Digenis Akritis: byzantský epos o Dvojrodém Hraničáři. Přeložili Ondřej Cikán a Markéta Kulhánková. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2018, 214 str. ISBN 978-80-7465-342-1.

Hana Bohrnová

V minulém roce rozšířila řady byzantských literárních děl vyšlých v českém jazyce již druhá verze překladu eposu *Digenis Akritis*, kterou vytvořili Ondřej Cikán a Markéta Kulhánková a vydalo ji jako pátý svazek Byzantské knihovny nakladatelství Pavel Mervart. Spolupráce přední české byzantoložky a v Rakousku žijícího překladatele a básníka umožnila vznik nekonvenčně uchopeného díla, které sice zachovává maximální věrnost originálu, ale současně se moderního čtenáře snaží zaujmout svým hravým pojetím.

M. Kulhánková již v minulosti své překladatelské schopnosti při práci na středověkých řeckých textech prokázala, je autorkou např. antologie původně pro mnišskou komunitu určených ponaučení *Obrácení nevěstky Marie a jiné příběhy: byzantská vyprávění prospěšná pro duši* (Červený Kostelec 2014) nebo každodenní život běžných lidí v Byzanci přibližujícího výběru textů *K čertu ať táhne studium:*